

HORVÁTH GYULA:

A MEXIKÓI FORRADALOM DÖNTŐ SZAKASZA: A KONVENT ÉS A POLGÁRHÁBORÚ (1914–1916)

A mexikói forradalom¹ kezdetén, 1910-ben, együtt haladt minden a régi renddel szemben álló erő. A forradalom vezetése a nemzeti burzsoázia és a polgárosodó földbirtokos réteg képviselőinek (köztük a forradalmat ki-
robbantó Francisco Madero) kezébe került. A forradalmi erők fő erejét azonban a Madero főparancsnokságát elismerő (Pascual Orozco és Francisco Villa vezetésével harcoló) északi és (az Emiliano Zapata vezette) déli parasztseregek jelentették. A parasztságot nem a Madero által meghirdetett politikai változás igénye, hanem az általa kiadott a forradalomban való részvételre felszólító San Luis Potosí Tervezet² harmadik pontjában ígért földreform vitte a maderista táborba. Madero, aki csupán a politikai élet felszínét érintő változásokat tartott kívánatosnak, elfogadta a szövetségi kormány által felkínált fegyverszünetet (Ciudad Juárezi béke), amelynek értelmében a korábbi diktátor – elnök, Porfirio Díaz, lemondott és új választásokat tűztek ki. A választás egyetlen esélyes jelöltje, Madero 1911-ben elnök lett. A forradalmi erőket (Zapata hadserege kivételével) leszerelte illetve egy kisebb részüket beolvasztotta a volt szövetségi hadseregbe (a régi főtisztek döntő többsége a helyén maradt). Hamarosan kiderült, hogy a néptömegek legfontosabb követelését a földreformot nem a latifundiumok felosztásával, hanem a szűzföldek és az állami tulajdonban lévő földek felparcellálásával és kiárusításával kívánja véghezvinni. Ez csak egy igen kis létszámú paraszti réteget juttatott volna az átlagnál rosszabb minőségű földhöz. A parasztság többsége azonban még bízott a „forradalom apostolában”. Komolyabb, radikális földreformot követelő felkelésre délen, Morelos államban került sor Zapata vezetésével. (A zapatisták felkelésére, programjára később részletesebben kitérünk.) Az igen bátorítalan politikai reformokat (választójog, kiszélesítése, egyes államhivatalok átszervezése) végrehajtó Maderot 1913-ban katonai államcsínnel megbuktatták. Az államcsíny mögött a latifundisták, az egyház, az USA (követség) valamint a szinte teljesen érintetlenül hagyott szövetségi hadsereg állt. A régi rend restaurációjának veszélyét magában hordozó államcsíny és az azt követő, Victoriano Huerta tábornok által vezetett kormány ellen összefogtak a legkülönbözőbb volt maderista erők és az „alkotmánytipró” kormányerőkkel szemben létrehozták az alkotmányos ún.

constitucionalista (constitución=alkotmány) hadsereget. A constitucionalista hadsereg legfőbb feladata a Madero által elkezdett forradalom végleges győzelemre vitele volt. Ez a küzdelem nem végződhetett kompromisszummal, nem állhatott meg félúton. Ebből következik az is, hogy a győzelem kivívása után (sőt már a harcok utolsó fázisában) a győztes táboron belül egyre feszítőbben hatottak az addig egy zászló alatt küzdő forradalmi erők osztályellentétei, amelyek a győzelem utáni szakításhoz vezettek.

A constituticonalista erők közötti egység felbomlása

A constitucionalisták három nagy osztaga a nemzeti burzsoázia vezetete (Alvaro Obregón tábornok fővezérsége alatt álló) hadsereg, az északi területek Francisco (Pancho) Villa vezette, és a déli területek Emiliano Zapata vezette paraszthadseregei voltak. Mindhárom hadsereg Venustiano Carranzát, (Coahuita állam kormányzóját) ismerte el a forradalom legfőbb vezetőjének (primer jefe).

Carranza köré a nemzeti burzsoázia, a kispolgárság azon képviselői tömörültek, akik megértették, hogy Mexikó tőkés fejlődése előtt nem csak politikai akadályok tornyosulnak (mint Madero hitte), hanem gazdasági reformokra van szükség. Mindenekelőtt a belső piac növelésében, a külföldi tőke visszaszorításában látták a burzsoázia (és a tőkés fejlődés zálogát). A belső piac növelésének útját állta a földtulajdon igen magas koncentrációja. Az 1910-es agrárösszeírás szerint 830 hacendado = latifundista és 410 345 agricultor = kis- és középbirtokos képviselte a tulajdonosokat a földdel nem, vagy csak törpebirtokkal rendelkező, 3 123 975 mezőgazdasági bérmunkással, a peónnal szemben.³ A földreform, amely tehát az ország további tőkés fejlődésének is záloga volt, egyben a parasztseregek legfőbb követelését is jelentette.

Villa hadseregének zömét a peónok alkották, de Villa mellett harcolt egy igen heterogén szociális összetételű nem paraszti erő; a városi, falusi kispolgárságtól kezdve a kereskedelmi, állami alkalmazottakon át egészen a társadalom periferiájára szorult elemekig (pl.: marhatolvajok, csempészek). Villet a peónjainak jelentős része, a korábbi idők spanyol, olasz bevándorlóinak leszármazottai számára a magántulajdonba kerülő családi birtok (a rancho) jelentette a forradalmi harc célját. A ranchókat a latifundiumok széttörése és kiosztása útján kívánták létrehozni. A latifundiumok megszüntetéséért harcoltak a déli területek (Morelos, Puebla, Michoacán, México államok) peónjai is.

Zapata hadseregének többségét azonban az indián őslakosok leszármazottai alkották, akik őseik földközösségi földjeinek visszaadásáért küzdöttek. (A földközösségi földeket a 19. században két hullámban, a század közepén, majd Porfirio Díaz elnök alatt – 1876–1911 – tömeges méretekben rabolták el a latifundisták a falu- és földközösségektől, az ejidóktól). A zapatisták, akik a villistákhoz képest jóval homogénebb összetételű hadsereget hoztak létre, egyértelműen a közösségi földek visszaszerzéséért és nem az egyéni tulajdonba kerülő kisbirtokért harcoltak. Ennek a követelésüknek adtak hangot a Zapata által 1911-ben kiadott Ayalai Tervezetben.⁴ Az Ayalai Tervezet a zapatisták „ideológiai zászlajává” vált. Kimondta, hogy a peónság nem politikai reformokért, hanem a földért szállt harcba és mindaddig nem teszi le a fegyvert, amíg a földreform meg nem valósul. (Érdeemes hangsúlyozni azt a tényt, hogy a Tervezet a korábbi mexikói szokásoktól eltérően – nem egy személyhez, caudillóhoz, hanem a földreform megvalósításához köti a felkelőket. Ezzel magyarázható, hogy Zapata halála után is harcoltak a zapatisták egészen a földreform megkezdéséig). A zapatisták osztottak először földet a mexikói forradalom történetében (1911-ben). Zapata, a táborában lévő egykori anarchisták javaslatára – Carranza elképzelésével szemben – nem várt a forradalom győzelméig a földosztással, már menet közben végrehajtott bizonyos mértékű földreformot.⁵

Carranza Huerta ellenes felkelésre szóló kiáltványában a Guadalupei Tervezetben⁶ nem beszélt a földreformról, a megoldás előtt álló szociális problémákról. A Guadalupei Tervezet feladatául csak az összes Huerta ellenes erő tömörítését tekintette. Carranza azonban tisztában volt azzal, hogy a forradalmi reformokat illetően 1913–14-ben jóval tovább kell menni, mint Madero alatt. Erre utal híres hermosilloi beszéde: „Tudja meg Mexikó népe, hogy amint befejeződik a fegyveres harc... el kell kezdődnie a nehéz, de fenkölt társadalmi harcnak, az osztályharcnak; akár akarjuk mi magunk, akár nem, és bárhogy is ellenzik ellenzői, az új társadalmi eszmék behatolnak a tömegek gondolkodásába”.⁷

Carranza ígéreteiben azonban sem Villa, sem Zapata nem bízott. Bizalmatlanságukat elmélyítette, hogy Carranza leváltotta vagy elmarasztalta azokat a tiszteteket, akik a felszabadított területen „önkéntesen” földet osztottak (Lucio Blanco tábornok osztott először földet a carranzisták közül 1913-ban).

1914. nyarára a constitucionalisták döntő fölénybe kerültek a szövetségi csapatokkal szemben. Egyre sürgetőbbé vált a győzelem utáni „hogyan tovább” eldöntése. Előtérbe került a constitucionalista erők közötti, a hege-

móniáért folytatott harc. Villa és Carranza között júniusban már-már szakításra került sor. Látszatra katonai kérdések megítélésében volt a nézeteltérés; a zacatecas város ostromába kezdett Villától Carranza csapatokat akart más frontra irányítani. Villa megtagadta a parancsot és folytatta (majd győzelmesen befejezte) az ostromot. Carranza felszólította Villát, mondjon le az Északi Divízió főparancsnoki tisztjéről. Erre azonban nem került sor, mert a főtisztek követelték Carranzától, hogy vonja vissza felszólítását.⁸

Valójában azonban Villa csak a hadseregében uralkodó hangulatnak adott kifejezést, akkor amikor nem engedelmeskedett Carranzának, aki saját csapaival akarta elfoglalni a stratégiai fontos Zacatecast. A Carranzával szembeni bizalmatlanság odáig fajult, hogy Villa csak akkor volt hajlandó továbbra is együttműködni Carranzával, ha kiegészítik a Guadalupei Tervezetet a győzelem utáni konkrét teendőket felsoroló okmánnyal. Így született meg a Torreóni Egyezmény⁹ (1914. júl. 4), amely kimondta, hogy a győzelem után általános választásokat kell tartani (amelyen egyetlen jelenlegi vezető sem indulhat elnökelőként). Villa továbbra is elismeri Carranza fővezerségét. Megegyezés született abban is, hogy az összes fegyveres erő képviselőiből egy konventet hívnak össze, amely kidolgozza a leendő kormány programját, dönt a földreformról, a szociális kérdésekről.

Zapata a maga részéről ragaszkodott ahhoz, hogy a győzelem után minden erő ismerje el az Ayalai Tervezetben foglaltakat (azaz a földreformot). Június 19-én a zapatista vezérkar egy emberként megerősítette az Ayalai Tervezetben foglaltakat egy dokumentumban,¹⁰ amelyben kiemelik, hogy „a forradalom célja... nem a politikusok egy kis csoportjának a hatalomra emelése, hanem az elnyomott tömegek jóléte”. A legfontosabb kérdés – olvasható a dokumentumban – „nem a kormányzók cseréje, hanem ... a mexikói nép gazdasági és anyagi szükségleteinek kielégítése”.

Carranza július elején megpróbálta Zapatát megnyerni (és Villával szemben kijátszani). Zapatánál tett látogatása után Carranza küldötte kifejtette, hogy „a zapatizmus elszigetelt jelenség, amelynek nincs közvetlen kapcsolata a constitucionalizmussal”.¹¹ Zapata ugyanis kijelentette, hogy csak azzal a politikai (katonai) erővel hajlandó tárgyalni a győzelem után, amely elismeri az Ayalai Tervezetet.

Carranza és Villa közötti ellentétek új reményekkel töltötték el a Ricardo Flores Magón vezette anarchistákat. A mexikói forradalom alatt két egymástól független anarchista központ alakult ki. A többségében kispolgári származású emigrációban (az USA-ban) élő, Ricardo F. Magón köré tömörült anarchisták fegyveres tevékenysége a forradalom kezdeti szakaszá-

ban volt jelentős. Fegyveres egységeik többségét Madero győzelme után a kormánycsapatok felszámolták. Az anarchista vezetők az USA-ba emigráltak és onnan küldték útmutatásaikat a még működő kisebb anarchista csoportoknak. (A másik anarchista anarcho-szindikalista központról a mexikói városi Világ Munkásainak Háza – Casa del Obrero Mundial – nevű szervezetről a továbbiakban részletesen szólunk.) Ricardo F. Magón és a „magonista” anarchisták a *Regeneración* c. USA-ban kiadott, de Mexikóban terjesztett lap hasábjain fejtették ki nézeteiket. Magón szerint a mexikói nép három ellensége: a tekintély (kormány) a tőke és az egyház. A népi erők önálló fellépését sürgették azzal, hogy Mexikóban – az ország sajátos gazdasági – társadalmi viszonyai miatt – megvalósítható az „anarcho-kommunista” társadalom. A mexikói nép – írta Magón – „alkalmas a kommunizmusra”, ugyanis évszázadokon át falu- és földközösségekben élt.¹² A földet közösen kell megművelni, a gyárakat a dolgozóknak kell adni, megvalósítva a „termelők szabad közösségeit”. Mindezeket a változásokat a felfegyverzett népnek menet közben és nem a győzelem után – mint Carranza hangoztatta – kell megvalósítani, hirdette Magón.¹³

Tisztán népi erőknek Magónék csak a Zapatistákat tekintették. Zapata őszinte tisztességes forradalmárnak; Villát viszont a „burzsoázia kutyájának”, „banditának” nevezték.¹⁴ Nagy reményeket fűztek a Carranza-Villa ellentétkehez és egy lehetséges szakításhoz. Ez utóbbtól azt remélték, hogy „a constitucionalista hadsereg ezer darabra esik szét” és az elszórtan tevékenykedő magonista-anarchisták megerősödnek.¹⁵ (1914. nyarán Durangóban, Sonoróban, Zacatecasban, San Luis Potosóban működtek kisebb – az események menetét nem befolyásoló – magonista-anarchista csoportok). Magónék „abszurdnak”, lehetetlennek tartották Villa és Zapata találkozását, együttműködését, hiszen Villát burzsoá, Zapata népi érdekek képviselőinek tekintették.¹⁶ Magón nem látta, hogy Villa és Zapata is alapvetően a peónság érdekeit képviseli, még ha más-más megoldást javasoltak is. Ezért az „abszurd” éppen az lett volna, ha a közös ellenség (Huerta) leverése után az osztályérdekek előtérbe kerülésével egyidőben Villa és Zapata nem találkozik a burzsoázia erőivel folytatott harcban.

A Konvent és a „kettős hatalom”

1914. augusztusában a constitucionalista seregek bevonultak Mexikóvárosba, ezzel végleg megpecsételődött Huerta sorsa. (Huerta az USA-ba menekült). A maradék szövetségi hadsereget feloszlatták, Carranza (Villa nyo-

mására és a Torreóni Egyezmény értelmében) 1914. október 1-re összehívta a Konventet. A Konventbe két constitucionalista hadsereg (Obregón, Villa) delegált küldötteket. (A Konvent összetétele: 142 tábormok, 18 őrnagy, 12 százados, 41 hadnagy, 24 alhadnagy.)¹⁷ Carranza a Konventhez küldött üzenetében¹⁸ fő feladatáknént egy ideiglenes kormány létrehozását és a legfontosabb társadalmi-politikai reformok kidolgozását jelölte meg. (Nem részletezve mit ért az utóbbiak alatt.) Carranza arra számított, hogy a Konvent őt választja meg ideiglenes államfőnek, így befolyásolni tudja a Konvent tevékenységét. A Konvent többsége (a jelenlevő villista tiszték nyomására) azonban ragaszkodott a Torreóni Egyezményhez és Carranza lemondását követelte. Ezzel ugyanis a Carranza által gyakorolt „legfelső vezető” tisztség megszüntetésével, a teljes hatalommal a Konvent rendelkezett volna. A Konvent független testületté (Soberana Convención) nyilvánította magát, és hogy „függetlenségének” nagyobb nyomatókat adjon, székhelyét (a Carranza csapatai által ellenőrzött) Mexikóvárosból Aguascalientesbe helyezte át. Carranza – látva, hogy a Konvent egyre inkább a villisták befolyása alá kerül – nem ismerte el a Konvent függetlenségét. A Konventhez írott levelében¹⁹ ezért olyan feltételekhez kötötte lemondását, amelyet a villisták eleve nem fogadhattak el: Villa és Zapata lemondásához és az országból való távozásukhoz. A Konvent ezekután – Carranza javaslata szerint – a „constitucionalista hadsereg támogatásával” megválasztaná az ideiglenes elnököt és a kormányt. (Ez gyakorlatilag azt jelentette volna, hogy a carranzista Obregón tábormok kezébe kerül a hatalom, aki biztosíthatta volna Carranza megválasztását a későbbiekben tartandó elnökválasztáson.)

A Konventen a Villát személyesen képviselő Felipe Ángeles tábormok azt javasolta, hogy hívják meg a zapatistákat a Konventre (akiket Carranza igyekezett kirekeszteni). A zapatisták – a villisták üdvözlő tapsai közepette – október 27-én érkeztek meg Aguascalientesbe.²⁰ A két népi erő, a villisták és a zapatisták, találkozásával a „hogyan továbbot” eldönteni hivatott testületben a forradalom kitörése óta először teremődött meg annak a lehetősége, hogy a forradalom plebejus erői ragadhassák magukhoz a kezdeményezést. Carranza, aki nem akart a villista és zapatista csapatok között lévő Mexikóvárosban maradni, Veracruzba költözött, ahová követte őt Obregón tábormok is csapataival. A Konvent a villisták javaslatára Eulalio Gutiérrez tábormokot választotta meg ideiglenes elnöknek. Ezzel két kormánya lett Mexikónak. Egy sajátos „kettős hatalom” alakult ki. Egyfelől a Konvent és a Gutiérrez kormány, amely a két paraszthadsereg védelme alatt állt. Másfelől Carranza kormánya Veracruzban Obregón csapatai támogatásával. (A Konvent Mexikó területének több, mint kétharmadát ellenőrizte.)

Carranza kivonulása után Mexikóvárosba a zapatisták vonultak be. A carranzista újságok, a burzsoá propaganda jóslataival (rablások, fosztogatások várhatóak) szemben a zapatisták igen nagy rendet tartottak: „most mindenki azt vallja, hogy soha sem voltak jobb viszonyok a fővárosban, mint amióta a zapatista erők látják el a rendőri szolgálatot”.²¹

Zapata és Villa történelmi jelentőségű személyes találkozására a Mexikóváros melletti Xochimilcoban került sor 1914. december 4-én. A xochimilcói találkozón született egyezmény²² főbb tételei a következők voltak: Villa hivatalosan is elfogadja az Ayalai Tervezetet; ünnepélyesen kijelentik, hogy egyikük sem kíván elnök lenni és egy civil elnök megválasztását szorgalmazzák; a katonai együttműködésben egyeztek meg Carranzával szemben. A xochimilcói egyezmény túl általános volt, konkrét együttműködési tervezet nem tartalmazott. A kortársak nem is vártak ilyen eredményt. Mindegyelőtt a két népvészér személyes találkozása és az alapvető kérdésekben (földreform, a Konvent támogatása) való elvi egyetértés volt a fontos. A feladatára részletes kidolgozása a Konventre várt. A Konvent a zapatisták javaslatára elfogadta az Ayalai Tervezetet és egy agrárbizottságot hozott létre a földreformtörvény kidolgozására. Paulino Martínez a zapatista küldöttség vezetője október 27-i beszédében²³ kifejtette, hogy „a gazdasági szabadság – amelyet az Ayalai Tervezet akar – minden politikai szabadság vitathatatlan alapja”. Amíg a constitucionalista hadsereg Guadalupei Tervezete egy embert akar hatalomra segíteni, addig az Ayalai Tervezet „elvetek akar törvényerőre” emelni – mondta Martínez. (1914 októberétől a constitucionalista nevet csak a carranzisták használták. Villa hadseregének Északi Divízió, Zapata hadseregének Felszabadító Hadsereg volt a neve.) Antoni Díaz Soto y Gama szerint a legfontosabb az egység megtartása, és Carranza elleni harc folytatása. Szerinte Carranza „perszonalista típusú katonai diktatúrát” kíván bevezetni győzelme esetén, ezért a Konventnek a demokráciát kell szembeállítani Carranzával.²⁴

A Konvent tevékenységének nagy része azonban kimerült egyfelől a hangzatos és hosszú beszédekben, másfelől a személyeskedésig fajuló vitákban. Az első napok, hetek euforikus egységhangulata hamar elmúlt. A frontokon változó szerencsével folytak a harcok. Döntő ütközetre sem a constitucionalisták, sem a Konvent nem szánta el magát. A hosszú harcok során gazdaságilag kimerült országban egyre nehezebbé vált – különösen a városi lakosság – élelmiszerezéssel való ellátása. A Konvent szűkében volt a fegyvereknek. Nem volt kielégítő lőszerutánpótlás. Mindez kiélezte az ellentéteket a Konventen belül.

Az északiak és a déliek is azon igyekeztek, hogy a meglévő szűkös készletből minél többet megszerezzenek saját hadseregeik számára. A mindennapos éles viták visszahatottak a hosszútávú programok kidolgozására is. A. Díaz Soto y Gama szerint a villisták „mérsékeltőbbek, óvatosabbak voltak forradalmi követeléseikben”, a déliek viszont sokat olvastak a francia forradalomról, és „erősen hatott rájuk... Kropotkin, Malatesta és más anarchista teoretikusok munkája”.²⁵ Ennek ellenére sem a villistáknak, sem a zapatistáknak nem volt világos elképzelésük a forradalmi feladatok megoldását illetően.

Egyetértünk Lavrovval abban, hogy a zapatista küldöttek egy részének (köztük A.D. Soto y Gama) anarchista nézetei csak hátráltatták a reformprogramok és intézkedési tervek kidolgozását, hiszen negatívan viszonyultak az állam intézményéhez általában, akkor, amikor a legfontosabb kérdés lett volna egy erős, a forradalmi erőszakot is igénybevevő kormány létrehozása.²⁶ A hetekig, hónapokig meddő vitákat folytató, sokszor ügyrendi kérdésekben kimerülő Konvent képtelen volt világos programot adni. Három hónap múlva sem született meg az agrártörvény, és az ígért új munkatörvénykönyv. A Konvent programját kidolgozó bizottság vezetőjének jelentése arról panaszodik, hogy „szektariánizmusból fakadó véleménykülönbségek akadályozzák állandóan a munkát”.²⁷ A Konvent nem lépett fel az elburjánzó spekuláció ellen. Nem nyúlt a forradalmi erőszak eszközához, még egyes tagjainak határozott sürgetésére sem vette el a földet (és osztotta ki a peónok között) a Konvent ellenségeitől.²⁸

A Konvent elkövette azt a hibát, hogy időt adott Carranzának katonai erői rendezésére, és lehetőséget nyújtott arra, hogy Carranza és a nemzeti burzsoázia átvegye a kezdeményezést politikai, majd katonai téren egyaránt. Carranza 1915. január 6-án jelentette meg a földreformtörvényt.²⁹ Ennek értelmében két úton juthattak földhöz a peónok. Restitúcióval (azaz visszaállítással) azok, akik dokumentumokkal igazolni tudták, hogy földjeiket a földbirtokosok a forradalom előtti évtizedekben (1857-ig visszamenően) rabolták el. Dotációval (azaz adományozással) azok a faluközösségek juthattak földhöz, akik nem tudták korábbi tulajdonos voltukat igazolni, vagy még nem volt földjük. Természetesen a carranzista agrártörvény csak a constitucionalisták által ellenőrzött területekre volt érvényes. Az adott időpontban azonban alkalmas volt arra, hogy elhódítsa Villa és Zapata katonai utánpótlását, a peónokat. A földreformtörvény hatására is visszavezethető az, hogy a zapatista levéltárban január 6.-a előtt még a carranzista katonák átállásáról olvashatunk, a későbbi hónapokban pedig egyre több dokumentum tanúsko-

codik ellenkező irányú mozgásról.³⁰ Carranza másik jelentős politikai sikerre az anarchoszindikalista munkásközpont a Casa/del Obrero Mundial/ megnyerése volt a constitucionalizmus ügyének. A Casa nem a nagyipari munkásságot, hanem a kistermelőket, kiskereskedőket, a szolgáltatóipar munkásait tömörítette. Befolyása sem terjedt ki az egész országra, főként Mexico és Veracruz államokban rendelkezett erős tagszervezetekkel. Jelentőségét az adta meg, hogy a szervezett mexikói munkásság egyetlen központja volt. A politikától mentes szindikalizmus hive, a „tekintély”, az egyház és a tőke elleni harcot hirdető Casa politikájában az okozott változást, amikor látták, hogy a forradalmi erőszakot a carranzisták és nem a Konvent gyakorolta. Pl.: Mexikóvárosban Obregón kényszerítette (a Konvent csak kérte!) a kereskedőket, hogy áruik egy részét adják az éhezőknek. A carranzisták pénzt, ruhaneműt, élelmiszert osztottak a rászorulóknak. A Casa szimpatizált a carranzisták éles egyházellenességével is. A végső döntést a Carranza féle földreform és az ígért új munkástörvények hozták meg. A Casa a constitucionalistákat vélte forradalminak, és a parasztseregeket – átvéve a constitucionalista propaganda kifejezését – reakciósoknak ítélte meg. (A Casa egyik vezetője Rosendo Salazar az utóbbit azzal magyarázta, hogy aki a forradalmi törvényeket – pl. a földreformtörvényt – hozó kormány ellen támad, az reakciós.)³¹

A Casa 1915. február 17-én szerződést kötött Carranzával. A szerződés értelmében a Casa munkásokból álló ún. „vörös” zászlóaljkat (batallones rojos) állított fel, akik Obregón fennhatósága alatt harcoltak Villa és Zapata ellen. Cserébe a Casa a carranzisták által ellenőrzött területeken szabadon szervezhette a szakszervezeteket, erősítve saját sorait.³² A Casa röplapjaiban, gyűlésein a constitucionalistákat „munkáspártinak”, a zapatistákat, villistákat reakciósoknak nevezte. Reakciósnak, zapatistának titulálta azokat a munkásokat is, akik nem voltak hajlandók csatlakozni a Casához a paraszthadseregek elleni harcban.³³ A Casa hat „vörös” zászlóaljat (7000 fő) állított ki, akik a későbbiek folyamán Villa és Zapata ellen harcoltak. A Carranza kormánynak nem csak propaganda szempontból volt fontos a munkásság megnyerése. Katonára volt szüksége. Fegyverhadianyag utánpótlás (Veracruz kikötőjén keresztül) nem jelentett a constitucionalistáknak problémát (szemben Villával és Zapatával, akiknek viszont az okozott gondot, hogy embereiket hogyan lássák el megfelelő hadianyag utánpótlással).

A polgárháború. A Konvent utóélete

Carranza tehát magához ragadta a politikai és a katonai kezdeményezést. (Obregón nagy offenzívát indított Villa ellen.) A Konvent a villisták és a zapatisták közötti szüntelen viták miatt képtelen volt a carranzista földreformmal szemben megfelelő alternatívát nyújtani. Gutiérrez elnök tehetetlenül vergődött a két tábor között. Titokban levelet írt Obregónnak, felajánlva, hogy hajlandó Villa ellen fordulni.³⁴ Obregón – tudva, hogy Gutiérrez nem rendelkezett megfelelő katonai erővel – tovább folytatta előrenyomulását Mexikóváros felé. Gutiérrez miután árulása kitudódott, január 16-án éjjel „pánikszerűen elhagyta a várost”³⁵ magával vive a 10 millió pesót tartalmazó kincstárt, az USA határ felé menekült.

A Konvent a villista Roque González Garzát választotta meg új ideiglenes elnöknek. Garza több beszédében hangsúlyozta, hogy csak addig kíván elnök lenni, amíg meg nem választják az alkotmányos elnököt.³⁶ Azért tartotta szükségesnek nyomatékosan hangsúlyozni az ideiglenes jelleget, mert a zapatisták egy jelentős része a zapatista Palafox tábornokot kívánta volna az elnöki székbe ültetni, azzal vádolva Garzát, hogy a hatalom véglegesítésére törekszik. Bizonyítékkal a Garza által elrendelt hadiállapot bevezetését³⁷ hozták fel az elnök ellen. Garza az üres államkincstárt 25 millió pesó kiadásával kívánta megtölteni.³⁸ A Diario Oficial szerint a Konvent (Gutiérrez, Garza) által kiadott pénzen kívül öt féle (Villa, Zapata, egyes kormányzók által kiadott) pénz volt forgalomban.³⁹ Az infláció gyorsan nőtt. A nagyobb városokban az éhínség fenyegetett. Az egyre szűkösebb anyagi eszközök elosztása tovább éllezte a villista és a zapatista képviselők közötti amúgy is elkeseredett vitát. Zapata képviselői arról panaszkodtak, hogy az északiak több fizetést kapnak, ők pedig nem tudják embereiket fegyverrel, lőszerrel, élelemmel ellátni.⁴⁰ Februárban a nehézségek ellenére Villa kérésére Zapata még tudott katonai segítséget adni azzal, hogy elvágta Obregón utánpótlási vonalait Mexico és Puebla államokban.⁴¹ Villa északon, „saját területén”, kívánta felvenni a harcot Obregónnal és csapatai többsége 1915. januárjában elhagyta Mexikóvárost. Obregón elfoglalta a magára hagyott fővárost (Zapata Pueblában harcolt, nem tudta megvédeni Mexikóvárost). Garza és a Konvent Cuernavacába (a zapatisták által szilárdan tartott Morelos állam fővárosába) költözött. Érdemes összehasonlítani Obregón és a Konvent tevékenységét a következő 40 nap alatt. (Eddig tudta tartani Obregón Mexikóvárost.) Obregón forradalmi erőszakot vezetett be az áruikat rejtegető kereskedők, a spekulánsok ellen. Felemelte a gyárosok adóját, közeledett a

munkásokhoz (a Casahoz) meghatározva a minimális bérek szintjét, a szakszervezeteknek középületeket adományozott gyűlések tartására. (Legtöbbször az egyháztól elvett templomokat, kolostorokat. A constitucionalisták ugyanis felelevenítették az 1857-es alkotmány azon paragrafusát, amely kimondta, hogy az egyházi épületek az állam tulajdonát képezik.) A Konventben pedig továbbra is „a kormány programján és az agrártörvényen folyik a vita, amely dokumentumokat széleskörűen és részletesen megvitatnak” – írta a *Diario Oficial* márciusban.⁴²

Obregón miután elvágta egymástól Villa és Zapata seregeit – feláldozva Mexikóvárost – Villa ellen vonult. (Közben a Konvent és a Garza kormány visszatért Mexikóvárosba.) Obregón és Villa seregének fő erői Celayánál találkoztak, ahol Mexikó történetének legnagyobb méretű csatái (50–50 000 ember mindkét oldalon) zajlottak le. Villa sietette az ütközet időpontját, pedig jelentős villista erők még nem érkeztek meg Celayába. Obregón felhasználta a világháború katonai tapasztalatait; lövészárkokat ásott, szögesdrót akadályok várták Villa hagyományos harcmodort választó nyílt lovas- vagy gyalogosrohammal támadó) harcosait. Az 1915. április 5–7 és 13–15 között lezajlott csatákban Villa teljes vereséget szenvedett és maradék (5–10 000 fős) seregével az északi Chihuahua állam hegyei közé vonult vissza. (Volt hiveinek többsége idővel átállt Obregónhoz.) A carranzisták ismét elfoglalták Mexikóvárost. A Konvent előbb Toluca-ba, majd Cuernavaca-ba költözött. Májusban Garza elnök (aki a zapatistákat az együttműködési készség hiányával vádolta) és a zapatisták között szakításra került sor.⁴³ A Konventet az mentette meg a végső széthullástól, hogy a zapatisták beleegyeztek abba, hogy Garza leváltása után is villista tiszt legyen az új ideiglenes elnök. 1915. jún. 10-én Francisco Lagos Cházarot választották meg. Cházaro kormányában öt villista és négy zapatista tiszt kapott miniszteri tétét. A Cházaro kormány (Villa veresége után) már teljesen a zapatistáktól függött. Villa legyőzése után Obregón seregeinek jelentős része Zapata ellen vonult. A Zapata által ellenőrzött terület Morelos államra zsugorodott. (Itt viszont évekig tartották magukat a gerilla taktikát választó zapatisták).

A Konvent, amelynek működése az állandó költözés, a katonai vereségek miatt lehetetlenné vált 1915. októberében feloszlatta önmagát. A képviselők egy töredéke (csaknem kizárólag zapatisták) még 1916 áprilisáig együtt maradtak, a Konvent programjának végleges formába öntése végett.

Paradox módon a Konvent két alapidokumentuma közül a földreformtörvény akkor jelent meg (1915. október), amikor már csak Zapata tudta volna a gyakorlatban végrehajtani. (Ezért több történész zapatista földre-

formnak is nevezi.) A Konvent és a kormány programját tartalmazó dokumentum a „A forradalom politikai-szociális reformprogramja”⁴⁴ pedig 1916 áprilisában jelent meg, amikor már Zapata sem rendelkezett olyan erővel, hogy legalább az általa ellenőrzött területeken érvényesítse. Mindezek ellenére a két dokumentum történelmi jelentőségű, mert mutatja a Konventben résztvevő (paraszti támogatást élvező) kispolgári rétegek reformtörekvéseinek irányát, mélységét.

Az agrártörvény tulajdonképpen az Ayalai Tervezet végrehajtási utasítása, amely előírja az 1856. óta elrabolt ejidóföldek visszajuttatását, az ejidók állami védelmét a földbirtokosokkal szemben (1. és 3. pont). Radikalizmusában az agrártörvény jóval túlmutat az Ayalai Tervezeten. Pl. már nem a latifundiumok területe egyharmadának kisajátításáról beszél, hanem felállít egy maximális birtokhatárt, amelyet a talaj- és klimatikus adottságoktól függően 100–220 hektár között állapít meg. A törvény előírja a kártalanítást, de csak az a földbirtokos kaphatott volna kártalanítást, aki nem szegült ellen a zapatistáknak a harcok folyamán. Ez azt jelentette, hogy gyakorlatilag alig kellett volna kártalanítást fizetni.⁴⁵

A másik dokumentum, a Konvent reformprogramja is első helyen említi az agrárprobléma megoldásának fontosságát. Bár a program végső formába öntését a zapatisták végezték el, a Konvent nevében készült dokumentumoknak figyelembe kellett venni a villisták törekvéseit is. Így az ejido mellett az egyéni magántulajdonba kerülő kisbirtok (családi birtok, rancho) létrehozását is szorgalmazza. Kimutatható a Carranza-féle földreformtörvény hatása; a reformprogram is a restitúciót és dotációt jelöli meg a földhözjutás útjaként. A program a parlamentarista rendszer mellett száll síkra, eltörölve a szenátusi intézményt, mint „arisztokratikus és konzervatív”. Az általános, titkos választójog bevezetését és a falvak, városok önkormányzatát javasolja a program. A külföldi tőkéseknek nyújtott koncessziók felülvizsgálását, a monopóliumok megszüntetését írja elő. Külön fejezet foglalkozik a munkáskérdéssel. (Késői felismerése a munkásproblémának!) A tőkés társadalom humánusabbá tételére tesz javaslatot, beteggelyezés, megfelelő munkabér, sztrájkjog elismerése, gyermekmunka eltörlése, a nők munkakörülményeinek javítása szerepel a javaslatok között. (A programot a Konvent nem valósíthatta meg. Jelentős része azonban beleillett a nemzeti burzsoázia progresszív szárnyának elképzelésébe, így később belekerült az 1917-es polgári demokratikus alkotmányba.)

Carranzának 1916 elejére sikerült Villát és Zapatát teljesen elszigetelnie és az ország területének túlnyomó részét ellenőrzése alá vonni. Az USA

is elismerte de facto kormányként a Mexikóvárosba visszaköltöző Carranza kormányt. Miután megszilárdította pozícióját, Carranza igyekezett megszabadulni nem kívánatos szövetségeseitől, mindenekelőtt a munkásoktól.

1916. januárjában leszerelte a „vörös” zászlóaljakat. A munkánélküli, nyomorgó munkások sztrájkjait rendőri, katonai erővel verte le. A spanyol követ szerint „ennek a szocialista forradalomnak az áldozatai maguk a munkások és dolgozók, akik nagymértékben hozzájárultak a forradalom sikeréhez.”⁴⁶ Carranza augusztus 1-én újra életbeléptette azt az 1862-es törvényt, amely értelmében a sztrájkok szervezőit halállal büntethetik.⁴⁷ A Casa székhelyét bezáratták, akadályozták a szakszervezetek működését. Carranza már Villa leverése után sietett kijelenteni, hogy nem a latifundisták megkárosításával kívánja a földreformot végrehajtani, hanem az állami és az állam által felvásárolandó földek kiosztásával.⁴⁸ 1916 szeptemberében pedig megtiltja, hogy a kormányzók földet osszanak⁴⁹. Ettől kezdve csak a köztársasági elnök véglegesíthette a földreformot, ezáltal a burzsoá kormány közvetlen ellenőrzést gyakorolhatott a földreform felett.

A radikális földreformért harcoló népi erők katonai veresége, a fegyveres munkásság leszerelése után Carranza 1916 végén összehívta az alkotmányozó nemzetgyűlést, amelyen azonban a nemzeti burzsoázia, a kispolgárság Obregón köré csoportosuló, Carranzánál radikálisabb nézeteket képviselő küldöttei kerültek többségbe. Obregón és csoportja messzebb látott Carranzánál. Számukra világos volt, hogy olyan alkotmányra van szükség, amely tartósan a burzsoázia mellett sorakoztatja fel a munkásságot és a parasztságot, egyúttal biztosítja a burzsoázia vezető szerepét. Az 1917. február 5-én megszületett polgári demokratikus alkotmány kimondta, hogy minden föld eredetileg az államé (!) beleértve a föld méhének kincseit. Az államnak joga van a közérdeket figyelembevéve bárkitől elvenni a földet (hiszen az eredetileg az államé) és azt saját belátása szerint újra elosztani. Azaz szentesítette a földreformot. Az alkotmány 27. paragrafusa magába ötvözte az 1915. január 6-i földreformtörvényt, szentesítve a földreformot. A föld állami tulajdonba vétele lehetőséget nyújtott arra, hogy az alkotmányra hivatkozva államosítsanak külföldi tulajdonban lévő bányákat. A későbbi anti-imperialista politika törvényesítését jelentette a 27. paragrafus, egyúttal a nacionalizmus nevében az alkotmány védelmében tehettek időnként anti-imperialista lépéseket (pl.: az olaj államosítása).

A 23. paragrafus a kor leghaladóbb „munkásvédő” intézkedéseit tartalmazta; sztrájkjog, pártalakítási,- szervezkedési jog elismerése, 8 órás, éjszaka 7 órás munkaidő, nők szülés előtti, utáni fizetett szabadsága stb.

Az alkotmány erősen egyházellenes volt. (Az egyház semmilyen vagyonnal nem rendelkezhetett, az oktatásban nem vehetett részt, stb.)

Az 1917-es alkotmányban a mexikói nemzeti burzsoázia ötvözte és bizonyos arányban érvényesítette a katonailag levert, de az elkövetkezendő reformokban potenciális szövetségesként tekintett parasztság és munkásság legfontosabb követeléseit. Ezáltal megteremtette a későbbi (Latin-Amerikában egyedülálló) együttműködés alapját; a polgári demokratikus alkotmány védelmét, amely érdeke volt a szervezkedés kezdeti lépéseit megtévő munkásságnak, a földreformért harcoló parasztságnak egyaránt. A földreform és a demokratikus reformok egyúttal a forradalomból győztesen kikerült nemzeti burzsoázia gazdasági, politikai megerősödésének is záloga volt. A Konvent veresége az önálló népi megoldás veresége volt. Létrejött, a paraszti erők önálló fellépése azonban döntő mértékben hozzájárult ahhoz, hogy a polgári forradalom „átnőjön” polgári demokratikus forradalomba.

Jegyzetek

1. E tanulmányban nem térhetünk ki a mexikói társadalom, a forradalom egészének vizsgálatára, csupán a címben jelzett időszak fontosabb eseményeinek, folyamatának, politikai mozgásainak elemzésére vállalkozhatunk. A mexikói forradalomról lásd: Wittman Tibor: *Latin-Amerika története*. Budapest. 1971. 357–368.
2. *Plan de San Luis Potosí*. Közli: *Historia Documental de México*. Tomo II. (Stanley Ross ed.) México. 1974. 457–458.
3. *Estadísticas sociales del porfiriato. 1877–1910*. México. 1956. 40.
4. Az *Ayalai Tervezet (Plan de Ayala)* korabeli sokszorosított példányait, újságokban megjelent kiadásait a mexikóvárosi központi levéltárban (Archivo General de la Nación – AGN) Genovevo de la O zapatista tábornok dokumentumai között őrzik. C. 19 Exp. 1.
5. Zapata táborában több, korábban anarchista eszméket valló kispolgári származású tanácsadó tevékenykedett. A legismertebb közülük Antonio Díaz Soto y Gama volt. A „Zapatista anarchisták” kapcsolatban voltak a Ricardo Flores Magón által vezetett (az USA-ban működő) anarchista központtal, de attól függetlenül cselekedtek. Vö: Juan Gómez-Quiñones: *Las ideas políticas de Ricardo Flores Magón*. México. 1977.
6. *Plan de Guadalupe*. Antológia. México en el siglo XX. Textos y documentos. Tomo II. México. 1976. 132–135.
7. A beszéd teljes szövegét közli: Jesús Silva Herzog: *Breve historia de la Revolución Mexicana*. México. 1960. Tomo II. 59–64.
8. Egy USA követi jelentés (1914. jún. 17) szerint „az összes tiszt Villával tartott”. *Records of the Department of State. Relating to internal Affairs of Mexico. 1910–1929*. (Microfilmen a Colegio de México könyvtárban (Rollo: 2. Case Num. 812 000/12 273. sz.

9. Pacto de Torreón. Fuentes para la Historia de la Revolución Mexicana. Planes políticos y otros documentos. Tomo. I. (González Ramírez Manuel ed.) México. 1954. 152–157.
10. Acta de Ratificación del Plan de Ayala. 1914. jún. 19. Oxtotepec. Emiliano Zapata. Escritos y documentos. (Ramón Martínez Escamilla ed. (México. 1978. 171–175.
11. Idézi: N.M. Lávrov: La revolución mexicana de 1910–1917. México. 1978. 242.
12. Regeneración. 1911. szeptember 2.
13. Regeneración. 1911. január 28, február 25, augusztus 5-i számai.
14. Regeneración. 1914. július 11.
15. Regeneración. 1914. július 27.
16. Regeneración. 1914. július 11.
17. Lavrov i.m. 248.
18. Mensaje a la Convención Militar. (1914. okt. 3.) Los Presidentes de Mexico ante la Nación. (Camara de Diputados) Tomo V. Manifiestos y documentos 1811–1966. México. 1966. 598–601.
19. A la Convención Militar de Aguascalientes. (1914. okt. 30.) Los presidentes... 602–604.
20. A zapatista delegáció egyik tagjának António Díaz Soto y Gamának visszaemlékezéseiből (La Revolución Agraria del Sur y Emiliano Zapata su Caudillo. México. 1976.) tudjuk, hogy Zapata azután küldte el képviselőit Aguascalientesbe, miután Villához küldött emberei tájékoztatták arról, hogy Villa elfogadja az Ayalai Tervezetet. (183.)
21. L.J. Canova ügynök jelentése az USA külügyminisztériumába 1914. dec. 8-án Papers Relating to the Foreign Relations of the Foreign Relations of the United States. 1914. Washington. 1922. 628. Zapata szigorú büntetést helyezett kilátásba arra az esetre, ha katonái közül bárki rablást, rendbontást stb. követ el. Zapata körlevele 1914. júl. 14. (AGN/Genovevo/C. 19. Exp. 6.
22. Pacto de xochimilco. Antología... 65–73.
23. Documentos historicas de la Revolución Mexicana. La Convención. Debates de las sesiones de la Soberana Convención Revolucionaria. 1914–1915. Tomo II. México. 1971. 176–77; 179.
24. Documentos historicas... La Convención, 180; 186.
25. A. Díaz Soto y Gama, i.m. 203. Berta Ulloa szerint a Konventben a villisták és zapatistákat csak egy közös kapocs kötötte össze, a Carranza elleni gyűlölet. (La Revolución escindida. 1979. 65.) Ez véleményünk szerint túlzott leegyszerűsítés, mert pl.: egyetértettek a legfőbb feladatokban; a latifundiumok széttörésében, a polgárháború befejezésében, a béke megteremtésében és az alkotmányos rendezendő visszatérésben.
26. Lavrov i.m. 249.
27. AGN/Convención/C.N.Exp. 1.
28. AGN/Convención/C.III.Exp. 1. (Az agrárbizottság többször is sürgette, hogy vegyék el a földet a Konvent ellenségeitől.)
29. Adiciones al Plan de Guadalepe y decretos dictados conforme a las mismas. Veracruz, 1915. Ebben: Ley Agraria. 23–29.
30. AGN/Zapata/C.2. (1 al 5) illetve. AGN/Genovevo/C.5. Exp. 7.

31. VÖ: Rosendo Salazar: La Casa del Obrero Mundial. México. 1972.
32. Manifiesto y Pactos de Veracruz. Közli: Arnaldo Córdova: La ideología de la Revolución Mexicana. México. 1973. 458–461. A szerződés eredetije mellett a levéltárban a belügyminiszter egy levele található, amelyben engedélyt ad a Casa embeinek a szakszervezetek kizárólagos szervezésére. AGN/Departamento de Trabajo/C. 105. Exp. 20 f. 5.
33. AGN/Departamento de Trabajo/ C.99.Exp. 10 f.4. Gyakorik voltak a Casa embeinek és a szervezethez nem csatlakozó munkások összecsapásai, különösen Veracruz, Orizababa textilgyáraiban: AGN/Departamento de Trabajo/C. 99. Exp. 5. f. 5; C. 104. Exp. 11. f. 17/1–2/.
34. Documentos históricos... Revolución y Regimen Constitucionalista. Vol. 4. Tomo: I. Mexico. 1969. 33–14.
35. A spanyol követség jelentése a spanyol külügyminisztériumba. Archivo de la Embajada de España en México. Micropeliculas. (Colegio de México könyvtárban) Rollo 48, Cajas: 301–311. (30 Leg. 2–No.2.)
36. El Monitor. 1915. január 26.
37. Diario Oficial 1915. január 16.
38. AGN/Convención/C.IV. Exp.4.
39. Diario Oficial 1915. március 31.
40. AGN/Zapata/C.3. (11 al 15); C.3. (1 al 4);
41. AGN/Zapata/C.3. (1 al 5) f. 19.
42. Diario Oficial 1915. március 26.
43. 1915. máj. 20-i gyűlésen Garza kifejtette, hogy nem hajlandó több zapatistával, elsősorban Palafox mezőgazdasági miniszterrel együttműködni. A zapatisták Garza levélváltását követelték. Documentos hitoricas...La Convención...Tomo VI.45–53.
44. A földreformtörvényt és a programot közli: Antología. México en el siglo XX... Tomo II. 74–80; 126–131.
45. Meg kell említeni, hogy Villa 1915 májusában (katonai vereségei után) szintén kibocsájtott egy fölreformtörvényt, amely családonként 25 hektárnyi földet helyezett kilátásba az igénylőknek. Villa földreformja nem a Konvent égisze alatt jelent meg, nem is került megvalósításra.
46. Archivo de la Embajada en México. Rollo: 49/C 314 Leg: 1–3. 1916. jan. 15.
47. El Pueblo. 1916. augusztus 2.
48. Manifiesto a la Nación. 1915 jún. 11. Los presidentes... Tomo. V. 621–625.
49. Decreto de 1916. szept. 19. Restitución y Dotación de Ejidos... 72–77.